

ЕКСПЕРИМЕНТ У ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ І ПРАКТИЦІ

ПЕДАГОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Управління
школою

УДК 37.013.75

У статті зазначається, що у сучасних соціокультурних умовах педагогічна практика все більше спирається на наукові знання. Акцентується на одному із головних методів отримання наукового знання – експерименті, з допомогою якого виявляються, вивчаються і описуються факти, пов'язані з об'єктом вивчення педагогіки. Підкреслюється, що у здобутті нового педагогічного знання про об'єкт дослідження і полягає суть педагогічного експерименту. Зокрема йдеться про Інститут педагогіки НАПН України, який забезпечує науково-методичне підґрунтя розвитку сучасної педагогічної науки, здійснює масштабні дослідження з упродовження педагогічних інновацій в системі загальної середньої освіти, має величезний досвід із проведення педагогічних експериментів, який може бути корисним для всіх науковців, управлінців, методистів, педагогічних працівників країни.

У статті наведено адресатів спільної роботи лабораторій Інституту зі школами країни, тематику науково-методичного супроводу актуальних шкільних проблем.

Ключові слова: новітні методики і технології, масштаб і характер досліджень, особливості організації експериментальної роботи, результати експериментальних досліджень, педагогічна доцільність, дієвість інноваційних методик, моделей, виїзні засідання лабораторій/ Вченої ради в експериментальних закладах, бази експериментальних навчальних закладів

У сучасних соціокультурних умовах педагогічна практика все більше спирається на наукові знання, тобто дані, здобуті компетентними людьми, які застосовують спеціальні наукові методи пізнання. Одним із головних таких методів у педагогіці є експеримент. З його допомо-

гою виявляються, старанно вивчаються і точно описуються факти, пов'язані з об'єктом вивчення. Інакше кажучи, суть педагогічного експерименту полягає в тому, щоб здобути нові педагогічні знання про об'єкт дослідження, дослідити непізнане. Педагогічний експеримент дає можливість

**Олег
ТОПУЗОВ**

Директор Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-4'2014

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА лабораторій інституту в школах країни

- „Організаційно-педагогічні умови інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу”, що виконується на базі Першої міської гімназії Черкаської міської ради Черкаської області (науковий керівник к.п.н. Редько В.Г., директор гімназії Саєнко С.І.). У ході експерименту відпрацьовується модель інноваційного розвитку полілінгвістичної гімназії.
- На базі Київської гімназії східних мов № 1 м. Києва реалізується інноваційна модель розвитку культурно-мовних і морально-громадянських цінностей учнів (науковий керівник к.п.н. Кизенко В.І., директор гімназії Кіт Ю.).
- „Формування громадянської компетентності старшокласників в умовах інноваційного розвитку сучасної гімназії”, що виконується на базі Гімназії № 178 Солом'янського району м. Києва (науковий керівник к.п.н. Пузіков Д.О., директор Красюк Л.Є.).
- Уже другий рік поспіль 5 шкіл Волноваського району Донецької області апробують науково-методичне забезпечення навчання фізики в основній школі, розроблене відповідно до оновленого змісту фізичної освіти (науковий керівник к.п.н. Непорожня Л.В.).
- Проблему формування ключових компетентностей одарованої дитини досліджують на базі Хмельницького ліцею № 17¹ (науковий керівник д.п.н., професор Топузов О.М., директор Бейдерман Б.В.).
- На базі Великодимирського середнього загальноосвітнього навчально-виховного комплексу Броварського району Київської області (директор Царик Н.М.) і Бучанської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 4 Бучанської міської ради Київської області (директор Літкевич А.М.) апробується методична система навчання з предметів природничо-математичного циклу на засадах компетентного підходу (науковий керівник к.п.н. Засєкіна Т.М.).
- Широкомасштабна експериментальна робота проводиться **лабораторією навчання іноземних мов** (науковий керівник к.п.н. Редько В.Г.), під час якої досліджується формування культурологічної компетентності старшокласників засобами елективних курсів з іноземної мови на базі Житомирської міської гуманітарної гімназії №23 ім. М. Очерета (директор Купрійчук Н.В.), дидактичне забезпечення варіативного компонента змісту навчання іноземних мов в основній і старшій школі на базі навчально-виховного комплексу „Нововолинська спеціалізована школа I-III ступенів №1 – колегіум” Нововолинської міської ради Волинської області (директор Мороз С.В.), Іванківського районного ліцею Київської області (директор Федірко Н.В.).
- Ґрунтовному вивченню і аналізу експериментальних механізмів управління навчальними закладами присвячено **дослідження лабораторії управління освітніх закладів** (науковий керівник д.п.н. Калініна Л.М.). Зокрема на базі гімназії № 117 ім. Лесі Українки з поглибленим вивченням іноземних мов (директор Нідзієва В.А.) досліджується проблема формування організаційної культури педагогічного колективу гімназії.
- Проблема формування ключових і предметних компетентностей учнів у навчально-виховному процесі школи повного дня (науковий керівник д.п.н., професор Топузов О.М.) досліджується на базі ліцею „Престиж” м. Києва (директор Турчина В.В.).

глибше, ніж інші методи, установити характер зв'язку між різними компонентами педагогічного процесу, між факторами, умовами і результатами педагогічного впливу. За допомогою експерименту можна перевірити ефективність тих чи інших педагогічних інновацій; порівняти дієвість різних факторів або змін у структурі процесу й обрати їх оптимальне поєднання; виявити необхідні умови для реалізації певного комплексу завдань; установити особливості перебігу педагогічного процесу в нових умовах. Досконале знання методологічних основ проведення науково-педагогічного експерименту – важлива складова професійної компетентності науковця, необхідний інструмент у його повсякденній діяльності.

Інститут педагогіки НАПН України як одна з провідних науково-дослідних установ, що забезпечує науково-методичне підґрунтя розвитку сучасної педагогічної науки, здійснює масштабні дослідження з впровадження педагогічних інновацій в системі загальної середньої освіти, має величезний досвід із проведення педагогічних експериментів, який може бути корисним для всіх науковців, управлінців, методистів, педагогічних працівників. Водночас з'являються новітні методики і технології проведення експерименту, що потребує подальшого наукового осмислення і опрацювання. І тут корисним буде обмін досвідом між усіма учасниками, які беруть участь у педагогічних експериментах.

¹ З його досвідом у планах редакції ознайомити Вас, шановний читачу, у наступних номерах журналу

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ

в Інституті педагогіки НАПН України

У системі експериментальної роботи Інституту педагогіки можна виокремити три основні складові залежно від ініціаторів, учасників, масштабу і характеру експериментальних досліджень:

1) експериментальна робота, що здійснюється у межах виконання планових науково-дослідних робіт,

2) експериментальна робота, здійснювана докторантами, аспірантами, здобувачами Інституту,

3) експериментальна робота, пов'язана з реалізацією експериментів всеукраїнського або регіонального рівнів, ініційованих навчальними закладами або органами управління освітою, де науковці Інституту є науковими керівниками, консультантами, співвиконавцями.

На сьогодні науковці Інституту педагогіки здійснюють широкомасштабні педагогічні дослідження різних рівнів, зокрема: **13** експериментів всеукраїнського рівня, **3** – регіонального, **22** – у ході виконання науково-дослідних робіт із залученням понад 200 закладів освіти різного типу.

У першу чергу, *експериментальні дослідження спрямовані* на перевірку педагогічної діяльності і дієвості розроблених науковцями Інституту інноваційних методик, методичних систем, моделей, навчально-методичного забезпечення тощо. Назвемо деякі з них (див. вріз на С. 136).

За результатами експериментальної роботи:

- *доведено* ефективність диференційованого підходу до формування в учнів загальнонавчальних компетентностей; дієвість окремих форм, методів і технологій навчання, зокрема ефективність проблемно-модульного підходу в організації допрофільної підготовки та профільного навчання у старшій школі; ефективність модульно-заликової системи організації природничо-наукової освіти в профільній

школі за підручником інтегрованого курсу „Природознавство”;

- *визначено* вимоги і підходи до інтерпретації результатів стандартизованого тестування в Україні для їх подальшого використання з метою управління якістю освіти; критерії готовності ЗНЗ до здійснення інноваційної діяльності; критерії оцінки ефективного функціонування моделей освітніх середовищ; особливості реалізації компетентнісного підходу до навчання у профільній школі; особливості використання інформаційних технологій у продуктивній життєдіяльності випускників школи як членів сучасного інформаційного суспільства;
- *розроблено* варіативні моделі управління розвитком освіти на регіональному рівні, механізми управління розвитком ЗНЗ, критерії інноваційного розвитку ЗНЗ; дидактичні моделі профільного навчання; програмно-методичне забезпечення профільної підготовки учнів старших класів; методичні апарати підручників для всіх ланок середньої освіти;
- *упроваджено* методики формування ключових і предметних компетентностей школярів у навчальному процесі, методики навчання різних предметів та курсів за вибором у профільній школі.

Результати експериментальних досліджень науковців Інституту педагогіки використано в процесі створення низки нормативних та інших документів, які регулюють функціонування системи освіти.

Зокрема науковці Інституту брали активну участь у розробленні:

- проекту Національної рамки кваліфікацій;
- Державних стандартів початкової, базової та повної загальної освіти;
- Концепції інноваційного розвитку ЗНЗ;
- Концепції профільного навчання (проект нової редакції);
- концепціях навчання шкільних

Від редакції

ХТО КЕРУЄ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЮ РОБОТОЮ В ШКОЛАХ УКРАЇНИ Узагальнена візитка

МОН УКРАЇНИ: Департамент загальної середньої та дошкільної освіти МОН України, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України.

НАПН УКРАЇНИ: Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України, Інститут педагогіки НАПН України, Інститут проблем виховання НАПН України, Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих (ПООД) НАПН України, Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, Інститут соціальної психології НАПН України, Університет менеджменту освіти НАПН України, Інститут соціальної і політичної психології НАПН України.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ державного управління при Президентові України.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР „Мала академія наук України”.

ОБЛАСНІ ІНСТИТУТИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ (ШПО): Вінницький, Дніпропетровський, Донецький, Запорізький, Івано-Франківський, Кримський, Полтавський, Черкаський, Херсонський.

ЦЕНТРИ: Дніпропетровський міський методичний центр, Міжнародний інноваційний центр гармонійного розвитку людини, Львівський навчально-реабілітаційний центр “Левеня”, Центр інформаційних технологій (м. Київ).

УНІВЕРСИТЕТИ: Національний педагогічний університет (м. Кривий Ріг), Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б. Хмельницького, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Університет банківської справи Національного банку України, Львівський національний університет ім. Д.І. Шульженко, Рівненський ДГУ, Південно-український національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського, Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського „Харківський авіаційний інститут”, Національний авіаційний університет (м. Київ), Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Київський Національний університет ім. Т.Г. Шевченка, НДУ імені Миколи Гоголя; Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького.

УЧИТЕЛІ ТА ДИРЕКТОРИ ШКІЛ:

Булашенко С.Д., вчитель-методист гімназії № 3 м. Ніжина, кандидат педагогічних наук.

Гузик М. П., директор школи м. Южного Одеської області, член-кореспондент НАПН України, кандидат педагогічних наук, Народний учитель України.

Сазоненко Г.С., директор Українського гуманітарного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат педагогічних наук, Народний учитель України.

Хайруліна В.М., директор Українського коледжу імені В.О. Сухомлинського, член-кореспондент НАПН України, кандидат педагогічних наук.

предметів у старшій профільній школі;

- навчальних програм із предметів для середньої загальноосвітньої школи;
- критеріїв оцінювання діяльності загальноосвітнього навчального закладу;
- критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів початкової, основної і старшої школи (проект) та інших.

Експериментально перевірені педагогічні теорії, гіпотези, соціально важливі ідеї, інновації, методики тощо повною мірою відображено у науковій, навчальній і науково-виробничій продукції Інституту. Результати експериментальних досліджень широко апробовано під час масових науково-практичних заходів різного рівня. Ефективною формою обговорення перебігу і результатів експериментальної роботи є візні засідання лабораторій або Вченої ради в експериментальних закладах.

Крім того, показовими критеріями ефективності експериментальної роботи Інституту педагогіки є те, що педагогічні колективи навчальних закладів не просто сприяють проведенню експериментальних досліджень науковців, а стають самостійними учасниками й ініціаторами проведення подальших експериментальних пошуків. Учителі, які спільно працюють з науковцями Інституту педагогіки, стають лауреатами професійних конкурсів, зокрема „Учитель року”, „Учитель-новатор” та ін., захищають

кандидатські дисертації, отримують державні нагороди і звання тощо.

Ми не тішимо себе ілюзіями, що в нашій експериментальній роботі немає слабких місць і все відбувається на найвищому рівні.

„Учитель живе доти, доки вчиться; щойно він перестав вчитися, у ньому помирає вчитель”.
К. Ушинський

Вважаємо, що Інститут педагогіки має стати *відкритим дискусійним майданчиком для висвітлення нових педагогічних ідей, популяризації і систематизації досягнень експериментальної педагогіки*. Цьому важливого напрямку роботи має бути присвячений щорічний форум, фестиваль чи круглий стіл, на якому відбудеться обмін досвідом між учасниками експериментальних досліджень, між науковцями і практиками. Адже в системі загальної середньої освіти виконуються сотні експериментів* всеукраїнського рівня, тисячі вчителів і учнів апробують нові педагогічні ідеї (див.: вріз на С. 138).

УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ в системі загальної середньої освіти

Серед труднощів і подальших перспектив удо-

*Зі 170 експериментів всеукраїнського рівня в 11 керівниками є науковці Інституту педагогіки НАПН України.

Олег Топузов

**Експеримент в педагогічній науці та практиці:
Педагогічні інновації в системі загальної середньої освіти**

В статті відзначається, що в сучасних соціокультурних умовах педагогічна практика все більше опирається на наукові знання. Акцентується на одному з головних методів отримання наукового знання – експерименті, з допомогою якого виявляються, вивчаються і описуються факти, пов'язані з об'єктом вивчення педагогіки. Підкреслюється, що в отриманні нового педагогічного знання об'єктом дослідження і закладається суть педагогічного експерименту. В частині йдеться про Інститут педагогіки НАПН України, який забезпечує науково-методичні основи розвитку сучасної педагогічної науки, здійснює масштабні дослідження по впровадженню педагогічних інновацій в системі загальної освіти, має великий досвід проведення педагогічних експериментів, який може бути корисним для всіх наукових працівників, керівників, методистів, педагогічних працівників країни.

В статті вказані адресати спільної роботи лабораторій Інституту зі школами країни, теми науково-методичного супроводження актуальних шкільних проблем.

Ключові слова: новітні методи та технології, масштаб і характер досліджень, особливості організації експериментальної роботи, результати експериментальних досліджень, педагогічна цілеспрямованість, ефективність інноваційних методик, моделей, виїзні засідання лабораторій/ Ученого ради в експериментальних закладах, бази експериментальних навчальних закладів.

Oleg Topuzov

**Experiment in pedagogical science and practice:
Pedagogical innovations in the system of universal middle education**

It is marked in the article that in the contemporary social and cultural conditions a pedagogical practice becomes more and more based on scientific knowledge. The problem is accentuated on one of main methods of getting a scientific knowledge – experiment. With its help the facts related to the objects of pedagogic study are revealed, studied and described. It is underlined, that in gaining a new pedagogical knowledge about the object of research is an essence of pedagogical experiment. In particular there is the question about Institute of pedagogies of NAPN Ukraine, which provides scientific and methodical base to development of modern pedagogical science, carries out large-scale researches concerning introduction of pedagogical innovations in the system of universal secondary education. The Institute has an enormous experience in conducting pedagogical experiments which can be useful for all research workers, management administrators, methodists, and pedagogical workers of the country.

In the article the addressees pointed out of joint work of Institute laboratories with schools of country, themes of scientific and methodical accompaniment of the actual school problems.

Key words: the newest methods and technologies, scale and character of researches, specific features of experimental work organization, results of experimental researches, pedagogical expedience, effectiveness of innovative methods, models, departure meetings of laboratories/ Academic Council in experimental institutions, bases of experimental educational institutions.

Від редакції

НАУКА – ШКОЛІ: чому вона сьогодні стає реальним дієвим фактором удосконалення професійної компетентності вчителів

Для того, щоб вчити інших, УЧИТЕЛЮ потрібно знати більше, ніж всі інші: ВІН має стояти першим на порозі завтрашнього дня!

Нині українське суспільство зазнало радикальних змін (й продовжує бути в ситуації змін/потрясінь).

Як наслідок, педагоги (на противагу іншим верствам української спільноти й особливо урядових структур та верхнього ешелону влади) починають усвідомлювати сучасну роль школи як фундатора української спільноти у швидкозмінних реаліях країни.

На жаль, не маємо такої освітянської державної політики, яка б охоплювала цей феномен, тож самі директори на громадських засадах мають формувати новий і незвіданий шкільний простір, що вимагає розробки нової методології освіти й виховання, яка мусить базуватися, у першу чергу, на наукових засадах філософії, педагогічної та психологічної наук, теорії й практики управління навчальним закладом. Тому керівники шкіл повинні стати і вже стають науковими дослідниками й розробниками, авторами різноманітних освітянських інновацій.

Все більше вчителів сьогодні залучаються до наукової роботи. Своє завдання ми, редакційний колектив, бачимо в наданні керівникам школи реальної дієвої допомоги в організації такої на місцях.

Загальновідомо, що наука – це продуктивна сила, тому традиційно вважаємо, що впровадженням наукових досягнень у шкільну практику можливо досягти бажаних позитивних результатів. “Наука – школі” – це традиційно 15 років поспіль головна ідея нашого журналу, і тому від номера до номера працювали над тим, щоб науковий доробок учених мав практико-прикладне спрямування й наочно демонстрував, як працює наука в школах і чим реально їм допомагає. Ми прагнули, щоб наші читачі „з перших рук” отримували ідеї найпрактичнішої теорії і відразу впроваджували їх у школи, якими вони керують, прийнятні, нам так хотілося, над цим ми працювали й цього сподівалися.

На жаль, у вчених колах має місце недооцінювання шкільної науки. Для більшості науковців країни вона – меншовартісна. Забувають про те, що тут, у школі, закладаються підвалини наукового прогресу країни, вирощуються й плекаються паростки майбутніх учених світового рівня. Підтримка цих процесів – завдання наукової еліти і державотворців країни! І нас з Вами, колеги!

„Порятунок потопаючих – справа їхніх рук”, тож для початку ми самі маємо утвердити разом з ученими НАПН України шкільну науку в науковому просторі країни. Долаються відстані між великою/класичною наукою і шкільною в журналі для керівників шкіл за однієї умови: коли останні стають його передплатниками!

Науково-практичний журнал – реальний, дієвий учасник творення філософсько-педагогічно-психологічного контенту українського шкільництва. Отже успішно допомагає школі плекати громадянина України, Європи, Світу.

Тож проект „Наука – школі, школа – суспільству”, який започатковується на сторінках цього часопису і пропонується вашій увазі, шановні читачі, є актуальним, своєчасним помічником керівнику школи.

Долучайтесь!

сконалення експериментальної роботи відокремимо такі аспекти: низка виконуваних в Інституті педагогіки досліджень, особливо методичних лабораторій, передбачає обґрунтування нових методичних систем навчання предметів, що передусім включає створення підручників та інших видів навчальної літератури, побудованих на запропонованих методичних підходах. Експериментально дослідити їх ефективність поки що надто важко, оскільки жодними нормативними документами МОН України такий вид підручника як експериментальний не передбачений, тобто в школу допущений, навіть в обмеженій кількості, бути не може. Інститут педагогіки довгий час наполегливо ініціює внесення змін до процедури створення і апробації навчальної літератури. Завдяки новому керівництву МОН України досягнуто певні результати: вносяться зміни до нормативних документів із підготовки підручників, проведення науководослідної та інноваційної діяльності тощо.

Ураховуючи, що заклади освіти підпорядковані МОН України і на них не може поширюватися дія наказів Президії НАПН України, установи НАПН України, у тому числі й Інститут педагогіки, долають значні перепони в офіційному оформленні бази експериментальних навчальних закладів. Але впевнені, що цю неузгодженість найближчим часом буде подолано.